

ŽIVOTNÍ PODMÍNKY V ČR 2021

Příjmová situace domácností a životní úroveň rodin s dětmi

Lidé a společnost

Praha, říjen 2022

Zpracoval: Odbor šetření v domácnostech

Ředitel odboru: Ing. Jiří Vopravil, Ph.D.

Kontaktní osoba: Ing. Táňa Dvornáková,
e-mail: tana.dvornakova@czso.cz

FOTO: zdroj Freepik

Zajímají Vás nejnovější údaje o inflaci, HDP, obyvatelstvu, průměrných mzdách a mnohé další? Najdete je na internetových stránkách ČSÚ:

www.czso.cz

KONTAKTY V ÚSTŘEDÍ

Český statistický úřad

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 051 111

www.czso.cz

Oddělení informačních služeb

tel.: 274 052 304, 274 052 451 | e-mail: infoservis@czso.cz

Prodejna publikací ČSÚ

tel.: 274 052 361 | e-mail: prodejna@czso.cz

Evropská data (ESDS), mezinárodní srovnání

tel.: 274 052 347, 274 052 757 | e-mail: esds@czso.cz

Ústřední statistická knihovna

tel.: 274 052 361 | e-mail: knihovna@czso.cz

INFORMAČNÍ SLUŽBY V REGIONECH

Hl. m. Praha

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 052 673, 274 054 223

e-mail: infoservispraha@czso.cz | www.praha.czso.cz

Středočeský kraj

Na padesátém 81, 100 82 Praha 10, tel.: 274 054 175

e-mail: infoservisstc@czso.cz | www.stredocesky.czso.cz

České Budějovice

Žižkova 1, 370 77 České Budějovice, tel.: 386 718 440

e-mail: infoserviscb@czso.cz | www.cbudejovice.czso.cz

Plzeň

Slovanská alej 36, 326 64 Plzeň, tel.: 377 612 108, 377 612 145

e-mail: infoservisplzen@czso.cz | www.plzen.czso.cz

Karlovy Vary

Závodní 360/94, 360 06 Karlovy Vary, tel.: 353 114 529, 353 114 525

e-mail: infoserviskv@czso.cz | www.kvary.czso.cz

Ústí nad Labem

Špálova 2684, 400 11 Ústí nad Labem, tel.: 472 706 176, 472 706 121
e-mail: infoservisul@czso.cz | www.ustinadlabem.czso.cz

Liberec

Nám. Dr. Edvarda Beneše 585/26, 460 01 Liberec 1, tel.: 485 238 811
e-mail: infoservislbc@czso.cz | www.liberec.czso.cz

Hradec Králové

Myslivečkova 914, 500 03 Hradec Králové 3, tel.: 495 762 322, 495 762 317
e-mail: infoservishk@czso.cz | www.hradeckralove.czso.cz

Pardubice

V Ráji 872, 531 53 Pardubice, tel.: 466 743 480, 466 743 418
e-mail: infoservispa@czso.cz | www.pardubice.czso.cz

Jihlava

Ke Skalce 30, 586 01 Jihlava, tel.: 567 109 062, 567 109 073
e-mail: infoservisvys@czso.cz | www.jihlava.czso.cz

Brno

Jezuitská 2, 601 59 Brno, tel: 542 528 115, 542 528 200
e-mail: infoservisbrno@czso.cz | www.brno.czso.cz

Olomouc

Jeremenkova 1142/42, 772 11 Olomouc, tel.: 585 731 516, 585 731 511
e-mail: infoservisolom@czso.cz | www.olomouc.czso.cz

Zlín

tř. Tomáše Bati 1565, 761 76 Zlín, tel.: 577 004 932, 577 004 935
e-mail: infoservis-zl@czso.cz | www.zlin.czso.cz

Ostrava

Repinova 17, 702 03 Ostrava, tel: 595 131 230, 595 131 232
e-mail: infoservis_ov@czso.cz | www.ostrava.czso.cz

Obsah

Poděkování	5
Úvod.....	6
Zjišťování životních podmínek (EU-SILC)	7
Životní podmínky českých domácností.....	10
Příjmová situace.....	10
Ukazatel příjmové nerovnosti.....	12
Jak domácnosti vycházely s příjmy.....	12
Zdroje příjmů domácností	13
Vliv sociálních transferů	15
Příznaky ohrožení chudobou.....	16
Příjmová chudoba	16
Materiální deprivace.....	20
Životní podmínky dětí v České republice.....	22
Skladba domácností s dětmi	22
Příjmové rozdělení domácností s dětmi	23
Struktura hrubých peněžních příjmů	24
Zdravotní stav.....	25
Materiální podmínky dětí.....	26
Místo k učení	29
Čas strávený s dětmi.....	29
Závěr	32

Poděkování

Výběrové šetření Životní podmínky je založeno na osobním setkání mezi respondentem a tazatelem. Také rok 2021 byl vzhledem k pokračující nepříznivé epidemiologické situaci a opatřením znemožňujícím obvyklý kontakt mezi lidmi velmi náročný. Jen díky ochotě, vůli a osobnímu nasazení z obou stran získal Český statistický úřad (ČSÚ) dostatek informací o životní úrovni českých domácností. Účast na šetření je dobrovolná, proto je třeba ocenit zájem každého vybraného respondenta s námi spolupracovat. Nelze pominout ani záslužnou činnost samotných tazatelů, kterým byl po určité době znemožněn osobní kontakt s tazateli, a dotazování bylo často prováděno telefonicky. Touto cestou proto vyjadřujeme obrovské poděkování všem účastníkům šetření za rok 2021. Vstřícnosti všech, kdo se na zjišťování Životní podmínky podíleli, si velice vážíme.

ČSÚ důsledně dbá na dodržování zákonem stanovené ochrany osobních údajů. Respektuje a jedná plně v souladu s evropským rámcem ochrany osobních údajů General Data Protection Regulation (GDPR). Všechny poskytnuté informace jsou striktně důvěrné a jejich zpracování probíhá anonymně. Výsledné údaje jsou publikovány výhradně v agregované podobě, tudíž z nich nelze identifikovat žádnou jednotlivou informaci o konkrétní osobě či domácnosti.

Úvod

Brožura mapuje výsledky šetření Životní podmínky 2021. Je doplňkem oficiální publikace *Příjmy a životní podmínky domácností v roce 2021*, která obsahuje podrobnou metodiku šetření a výsledky v podobě přehledných tabulek za domácnosti a za osoby.

Údaje z šetření Životní podmínky domácností a jejich členů odrážejí celkovou sociálně ekonomickou situaci země a jejich údaje vhodným způsobem doplňují všeobecně známé makroekonomické ukazatele, především hrubý domácí produkt. Na národní úrovni výsledky slouží jako podklad při nastavování sociální politiky státu a pro analýzu vlivu této politiky na životní podmínky českých domácností, například v souvislosti s úrovní ohrožení příjmovou chudobou. Díky jednotné metodice zjišťování je možné porovnávat výsledky za Českou republiku s výsledky ostatních evropských států, případně s průměrem za Evropskou unii.

V první části brožury se dočtete o základních výsledcích šetření, které proběhlo v loňském roce, přičemž časové řady zachycují meziroční srovnání. Výsledky se týkají především příjmové situace domácností a jejich ohrožení příjmovou chudobou. Popisují například strukturu peněžních příjmů podle typu domácností či to, jak domácnosti vycházejí se svými příjmy.

Druhá část je věnována tematickému modulu pro rok 2021, který zahrnoval okruh otázek na zdraví dětí, jejich materiální a sociální podmínky.

Zjišťování životních podmínek (EU-SILC)

Výběrové šetření *Životní podmínky* každoročně přináší údaje o ekonomické a sociální situaci českých domácností. Národní verze šetření zvaného EU-SILC (*European Union – Statistics on Income and Living Conditions*) probíhá ve všech 27 členských zemích Evropské unie a dále ve Velké Británii, na Islandu, v Norsku, Švýcarsku, Makedonii, Srbsku a Turecku.

Smyslem šetření je získávat reprezentativní údaje o příjmovém rozdělení jednotlivých typů domácností, o způsobu, kvalitě a finanční náročnosti bydlení, o vybavenosti domácností předměty dlouhodobého užívání a o pracovních, hmotných a zdravotních podmínkách dospělých osob žijících v domácnostech. Sesbíraná data slouží k výpočtu ukazatelů peněžní a materiální chudoby, intenzity ekonomické aktivity a úrovně sociálního vyloučení.

Náhodný výběr respondentů probíhá v českých podmínkách ve dvou stupních. Na prvním stupni se z tzv. Registru sčítacích obvodů a budov náhodně vybírají statistické obvody, což jsou nejmenší existující územní jednotky České republiky (identifikace podle statistických obvodů se využívá například při volbách).

Z každého takto vybraného statistického obvodu je pak ve druhém stupni náhodně vybráno 10 bytů jednoznačně identifikovaných přesnou adresou, tj. názvem ulice a číslem popisným. V případě domů s více byty pak ještě navíc číslem bytu, popřípadě pořadím bytu v domě. Do výběru jsou zahrnuty všechny kraje tak, aby šetření pokrylo celé území České republiky, přičemž rozsah výběru za kraj se odvíjí od počtu obyvatel daného kraje.

Obvyklé bydliště je místo, které je pro danou osobu hlavním bydlištěm, v němž se osoba zdržuje bez ohledu na druh pobytu (trvalý, dlouhodobý, přechodný nebo nehlášený). Obecné pravidlo pro určení místa obvyklého pobytu osoby říká, že je to místo, kde osoba tráví většinu svého každodenního odpočinku.

Šetření provádějí speciálně proškolení tazatelé, kteří navštěvují vybrané byty a zjišťují údaje za všechny osoby, které v době šetření na dané adrese

obvykle bydlí, bez ohledu na jejich trvalé bydliště. Tyto osoby tvoří tzv. hospodařící domácnosti, kterých může být v jedné bytové jednotce i více.

Hospodařící domácnost je založena na prohlášení osob, které spolu žijí, že společně také hospodaří, tj. společně hradí základní nezbytné výdaje domácnosti jako je strava, náklady na bydlení a ostatní provozní výdaje domácnosti.

Kromě informací za byt a za domácnost se zjišťují také údaje za jednotlivé členy domácnosti, kteří ke konci minulého kalendářního roku dosáhli věku 16 a více let, to znamená, že v roce 2021 byly dotazovány osoby, které se narodily v roce 2004 a dříve.

Šetření je koncipováno jako čtyřletý rotační panel, což znamená, že se domácnosti účastní šetření celkem čtyři roky po sobě. Každý rok dochází k obměně zhruba čtvrtiny souboru tak, že domácnosti, u nichž skončil čtyřletý cyklus sledování, jsou nahrazeny domácnostmi z nově vybraných bytů. Dlouhodobější sledování vybraných domácností umožňuje sledovat změny a vývoj jejich životní situace. Aby nedocházelo v průběhu čtyřletého cyklu ke zmenšování velikosti výběrového souboru, jsou odstěhované domácnosti dohledávány na jejich nových adresách.

V roce 2021 bylo zjišťování údajů v terénu zahájeno 30. ledna a šetření bylo ukončeno 13. června. Aby se předešlo případným nedorozuměním, jsou o jeho průběhu předem informovány příslušné obecní úřady a policejní ředitelství. Podrobné informace o průběhu šetření lze získat od pracovníků oddělení terénních zjišťování ČSÚ na jednotlivých krajských správách ČSÚ, nebo od pracovníků oddělení sociálních šetření na ústředí v Praze.

Účast domácností ve výběrových šetřeních je dobrovolná, neexistuje zpravodajská povinnost vyplývající ze zákona jako např. u sčítání lidu. Respondenti tedy mají možnost účast v šetření odmítnout. Jako hlavní důvody odmítnutí šetření domácnosti uvádějí výhrady k zasahování do soukromí, obavy z případného zneužití sdělených informací, obavy vpustit cizí osobu do bytu či nedostatek času. Některé domácnosti také ze zásady odmítají sdělovat jakékoli osobní informace.

Mezi příčiny neuskutečnění šetření rovněž patří opakované nezastižení členů domácnosti nebo nemožnost jejich členů se šetření zúčastnit (např. zdravotní důvody, vysoký věk, jazyková bariéra). V roce 2021 opět hrála úlohu obava ze zdravotních rizik spojených s pandemií a absence osobního kontaktu s tazateli. Nejvyšší podíl nevyšetřených domácností bývá v první vlně šetření. Celková vyšetřenost se pohybuje okolo 80 %.

Tabulka 1: Vyšetřenost domácností v šetření Životní podmínky v letech 2017–2021

Rok	Úspěšnost návštěv (v %)				Počet navštívených domácností	Počet vyšetřených domácností	Celková úspěšnost (v %)
	1. vlna	2. vlna	3. vlna	4. vlna			
2017	57,7	93,1	94,2	95,4	10 904	8 701	79,8
2018	54,8	92,0	93,5	98,1	10 943	8 634	78,9
2019	56,2	94,5	94,6	97,4	10 895	8 707	79,9
2020	55,7	94,5	95,9	97,6	10 769	8 618	80,0
2021	57,0	95,6	95,5	98,4	10 750	8 677	80,7

Práce s daty neumožňuje následnou identifikaci konkrétních osob nebo domácností. Ve všech fázích zpracování je zaručena anonymita zjištěných údajů a získaná data jsou důsledně chráněna. ČSÚ plně respektuje evropský právní rámec ochrany osobních údajů GDPR a jedná v souladu s ním. Všichni pracovníci ČSÚ zúčastnění na zjišťování a procesu zpracování dat jsou podle zákona č. 89/1995 Sb., o státní statistické službě, vázáni mlčenlivostí o veškerých šetřených skutečnostech.

Po zpracování dat jsou následně zveřejňovány pouze agregované výsledky, tříděné podle různých charakteristik (např. složení domácnosti, roční příjmy na osobu, vybavenost domácnosti, počet pracujících, počet dětí, ekonomická aktivita osoby, velikost obce a další). V těchto výstupních statistikách je nutné nějakým způsobem eliminovat zkreslení struktury domácností, jež vzniká v důsledku odlišných charakteristik domácností, které nebyly vyšetřeny, oproti těm, které vyšetřeny byly. K tomuto účelu jsou využívány váhy, díky nimž jsou údaje ze šetření Životní podmínky přepočítávány na celou populaci osob v ČR žijících v soukromých domácnostech. Tyto přepočty napravují především demografickou a sociální strukturu výběrového souboru. Při interpretaci výsledků je proto třeba mít vždy na paměti, že všechny publikované údaje jsou odhady vypočtené na základě dat získaných z výběrového šetření, a tudíž jsou zatíženy určitou statistickou chybou.

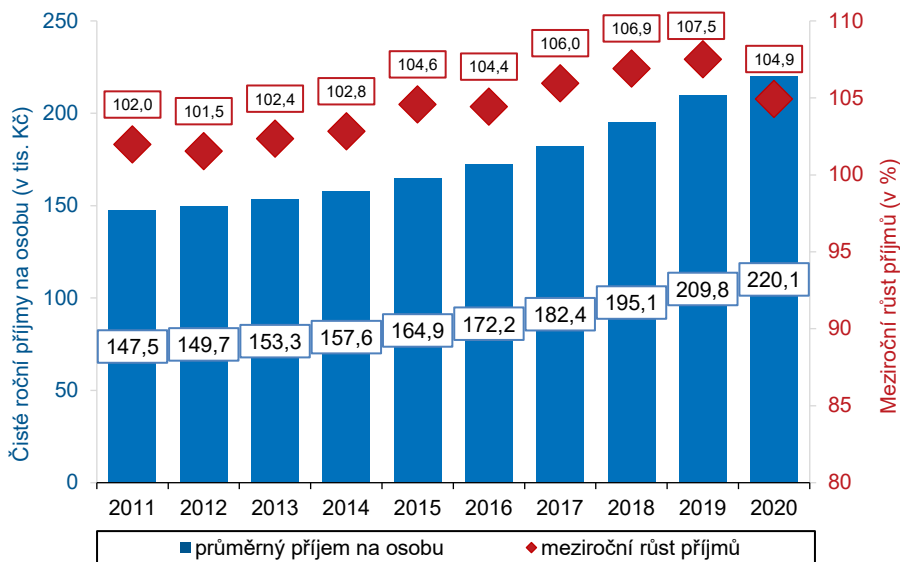
Životní podmínky českých domácností

Šetření *Životní podmínky 2021* proběhlo v 1. polovině roku 2021 a mapovalo aktuální životní úroveň českých domácností v době dotazování a dále jejich příjmovou situaci za celý rok předcházející, tedy za rok 2020.

Příjmová situace

Průměrné roční čisté příjmy domácností meziročně vzrostly v roce 2020 na 220,1 tis. Kč, což je nominálně o 4,9 % více než v roce 2019, kdy činily 209,8 tis. Kč na osobu. Při zohlednění inflace to představuje reálný nárůst o 1,7 %. V roce 2020 měsíční průměr čistých příjmů domácností byl 18 342 Kč na osobu. V tomto období již do ekonomické situace země i jednotlivých domácností významně zasáhla covidová pandemie, na příjmovou situaci domácností to výrazně negativní vliv nemělo, i když meziroční tempo růstu příjmů domácností se oproti předchozímu období zpomalilo.

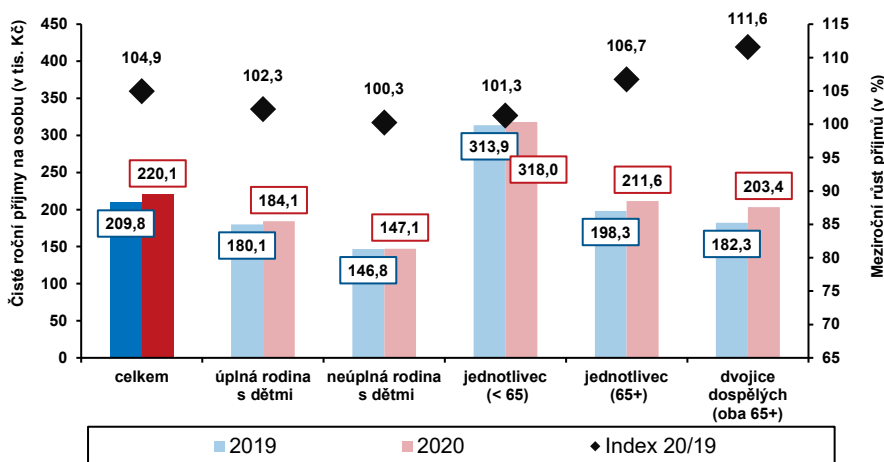
Graf 1: Vývoj průměrných čistých peněžních příjmů domácností na osobu v letech 2011–2020

Průměr příjmů zkreslují extrémní hodnoty, proto přesnější informaci o příjmové situaci domácností udává medián příjmů domácností, tedy částka, na kterou nedosahuje právě polovina populace. Mediánový příjem domácnosti na osobu činil pro rok 2020 částku 203,3 tis. Kč.

Z hlediska složení domácnosti se průměrně zvýšily příjmy všem sledovaným skupinám domácností. Nejrychleji rostly příjmy v domácnostech seniorů. U jednotlivců nad 65 let to bylo o 6,7 %, u dvojice osob nad 65 let to představovalo nárůst na 11,6 %. Nejvyšší průměrné příjmy mají domácnosti jednotlivců mladších 65 let (318,0 tis. Kč), nicméně meziročně si však polepšily pouze o 1,3 %. Nejnižší průměrné příjmy měly domácnosti s dětmi, v nichž scházel jeden z rodičů, kde meziroční nárůst 0,3 % byl nejnižší ze všech sledovaných skupin domácností.

Graf 2: Čistý průměrný peněžní příjem domácností na osobu podle typu domácnosti v letech 2019 a 2020

Ukazatel příjmové nerovnosti

Podle koeficientu příjmové nerovnosti S80/S20 měla v roce 2021 v České republice pětina osob s nejvyššími příjmy 3,4krát vyšší příjmy než pětina osob s příjmy nejnižšími. V rámci EU se ČR dlouhodobě řadí k zemím s nejnižší příjmovou nerovností. Hodnoty koeficientu S80/S20 se v ČR dlouhodobě pohybují mezi 3,3-3,5.

Koeficient příjmové nerovnosti (*Quintile share ratio*) S80/S20 je definován jako podíl objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejvyššími příjmy (5. kvintil) k objemu příjmů připadajících na 20 % osob s nejnižšími příjmy (1. kvintil). Vyšší hodnota koeficientu znamená vyšší diferenciaci příjmů. Hodnota koeficientu 1 znamená absolutní rovnost příjmů všech členů společnosti.

Jak domácnosti vycházely s příjmy

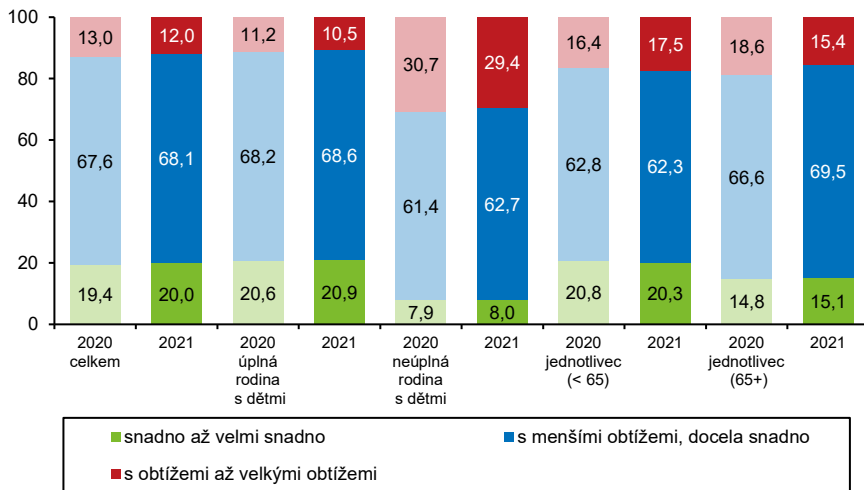
Příjmovou situaci domácností charakterizuje rovněž jejich výpověď o tom, jak vycházejí se svými příjmy. Pozitivní trend vývoje příjmové úrovně v ČR dokazuje růst počtu domácností, které uvedly, že vycházejí se svými příjmy snadno až velmi snadno. A zároveň pokles podílu domácností, které uváděly, že se svými příjmy vycházejí s obtížemi až velkými obtížemi.

V roce 2021 uvedlo 20,0 % domácností, že vycházejí se svými příjmy snadno až velmi snadno, což meziročně představuje růst o necelý jeden procentní bod, ale například ve srovnání s rokem 2018 tento podíl vzrostl o 5 procentních bodů. Naopak 12,0 % domácností uvedlo, že vycházejí s obtížemi až velkými obtížemi. Opět meziročně jde o snížení pouze o jeden procentní bod, však při srovnání s rokem 2018 šlo o pokles o 5,6 procentních bodů.

Ze sledovaných typů domácností vycházely s příjmy nejhůře domácnosti tvořené samotným rodičem s jedním či více dětmi. Snadné vycházení s příjmy uvedly nejčastěji úplné rodiny s dětmi a jednotlivci mladší 65 let. Přičemž posun ke snadnějšímu vycházení s příjmy je patrný v podstatě u všech skupin domácností.

Graf 3: Jak domácnosti vycházely se svými příjmy podle typu domácnosti v letech 2020 a 2021 (v %)

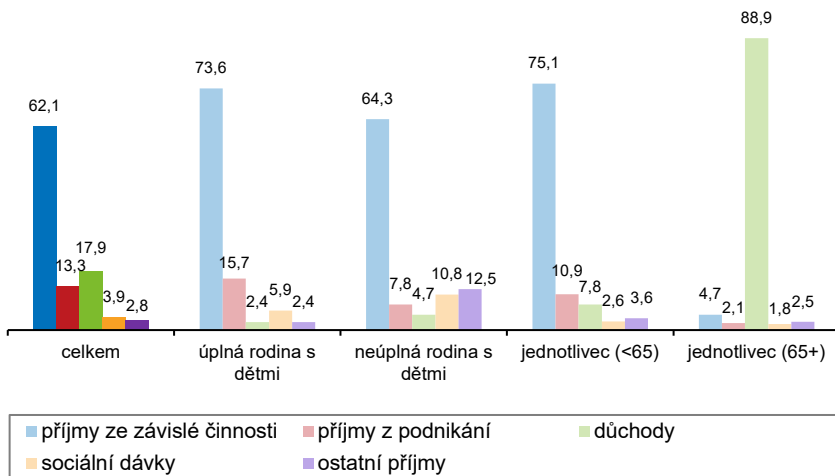

Zdroje příjmů domácností

Příjmy domácnosti lze rozdělit do pěti základních skupin: příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání, důchody, jiné sociální příjmy a ostatní příjmy.

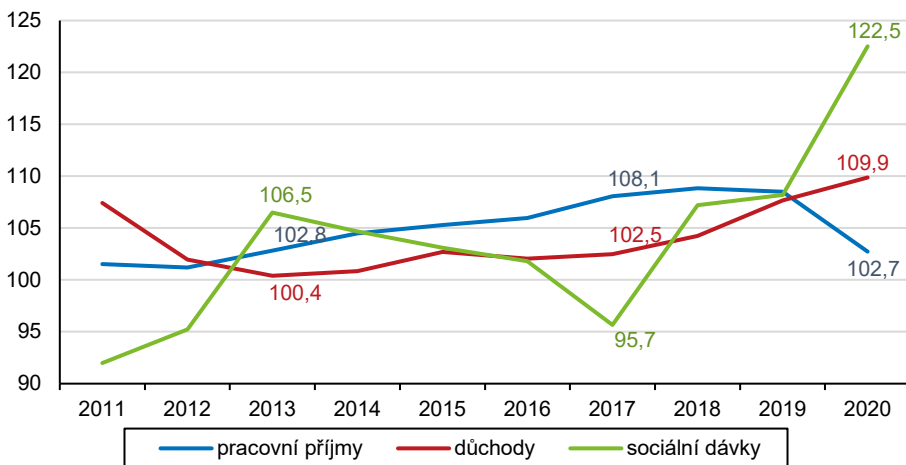
Příjmy ze závislé činnosti tvoří tři čtvrtiny hrubých příjmů u jednotlivců mladších 65 let. U úplných rodin s dětmi příjmy ze závislé činnosti tvoří 73,6 % hrubých příjmů. V rámci neúplných rodin s dětmi se příjmy ze závislé činnosti podílejí na hrubých příjmech z 64,3 %. Podíl příjmů ze závislé činnosti na hrubých příjmech u jednotlivců starších 65 let je pouze 4,7 %. U této skupiny se nejvíce na hrubých příjmech podílí důchody, a to z 88,9 %. Příjmy z podnikání tvoří největší část hrubých příjmů v úplných rodinách s dětmi, a to 15,7 %. Ostatní příjmy, což je v tomto případě hlavně výživné na děti, tvoří největší část hrubých příjmů u neúplných rodin s dětmi.

Graf 4: Struktura hrubých peněžních příjmů podle typu domácnosti za rok 2020 (v %)

Na růstu příjmů za rok 2020 se z pohledu zdrojů nejvíce podílely sociální příjmy (kromě důchodů např. příspěvky na bydlení, příspěvky na péči, nemocenské pojištění). Obecně klesal podíl příjmů z pracovních a dalších činností zatímco u dávek, které domácnosti obdržely, tomu bylo naopak.

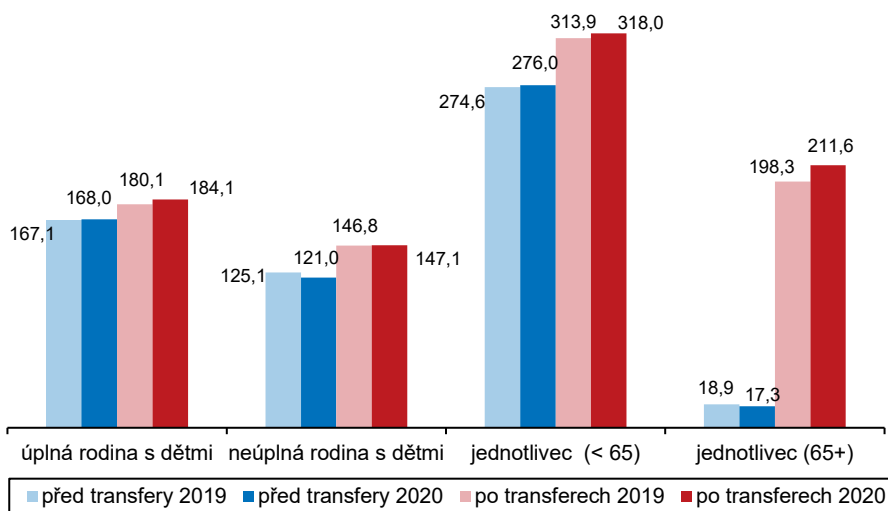
Graf 5: Meziroční vývoj podílu jednotlivých složek hrubých příjmů na peněžních příjmech v letech 2011–2020

Vliv sociálních transferů

Především u domácností jednotlivců nad 65 let byl vliv sociálních transferů na vývoj příjmů v letech 2019 a 2020 naprosto zásadní. Sociální transfery domácností představují situaci, kdy jsou do jejich příjmů započteny starobní důchody, dávky nemocenského pojištění, všechny další sociální příjmy a dávky státní sociální podpory. Pokud by byly příjmy domácností redukovány pouze na příjmy pracovní, příjmy z pronájmu nebo kapitálového majetku, mělo by to i výrazný vliv na výši ukazatelů ohrožení příjmovou chudobou či materiální deprivací. Ze sledovaných typů domácností byl nejnižší vliv sociálních transferů na příjmy u úplných rodin s dětmi.

Graf 6: Vliv sociálních transferů na příjmy jednotlivých typů domácností v letech 2019 a 2020 (osoba v tis. Kč/rok)

Příznaky ohrožení chudobou

Příjmová chudoba

Míra ohrožení příjmovou chudobou je indikátor, který se počítá podle mezinárodně platné metodiky stanovené Eurostatem. Udává podíl osob v domácnostech, který nedosahuje svými příjmy na vypočtenou hranici příjmů. Nevypovídá nic o počtu „chudých“ lidí ve smyslu hmotné nouze. Hranice ohrožení příjmovou chudobou je odvozena z příjmového rozdělení v dané zemi a je definována jako 60 % mediánu národního ekvivalizovaného disponibilního příjmu, což znamená, že se přitom zohledňuje rozdílné složení osob v domácnostech. V roce 2021 tato hranice činila 14 055 Kč/měsíc (168 655 Kč/rok). Vlivem růstu příjmů meziročně stoupla hranice ohrožení příjmovou chudobou o 415 Kč/měsíc, tedy méně než v letech předchozích.

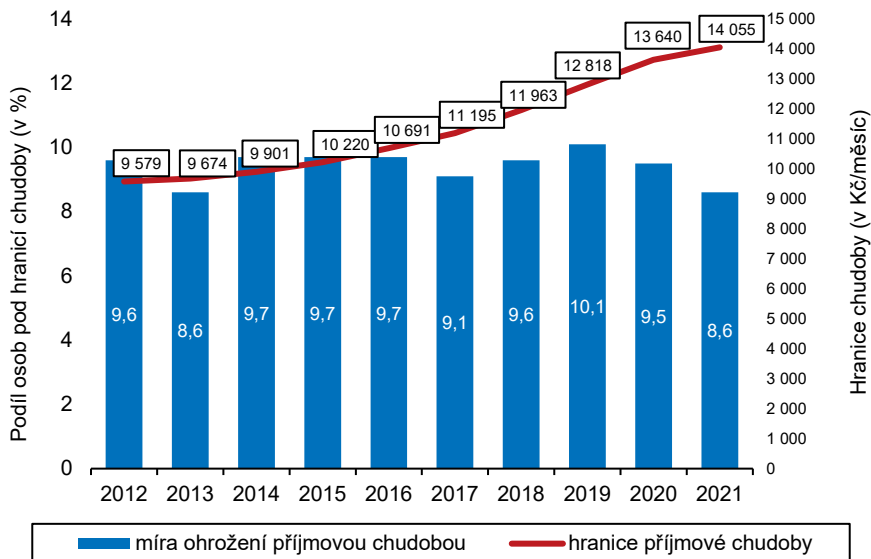
Tabulka 2: Měsíční výše hranice ohrožení příjmovou chudobou v roce 2021

Typ domácnosti	Částka v Kč
Jednotlivec	14 055
Dvě dospělé osoby	21 082
Rodič s dítětem do 13 let	18 271
Rodič se dvěma dětmi staršími 13 let	28 109
Rodiče s dítětem do 13 let	25 298
Rodiče se dvěma dětmi do 13 let	29 515
Rodiče se třemi dětmi – jedním do 13 let, dvěma staršími 13 let	39 353

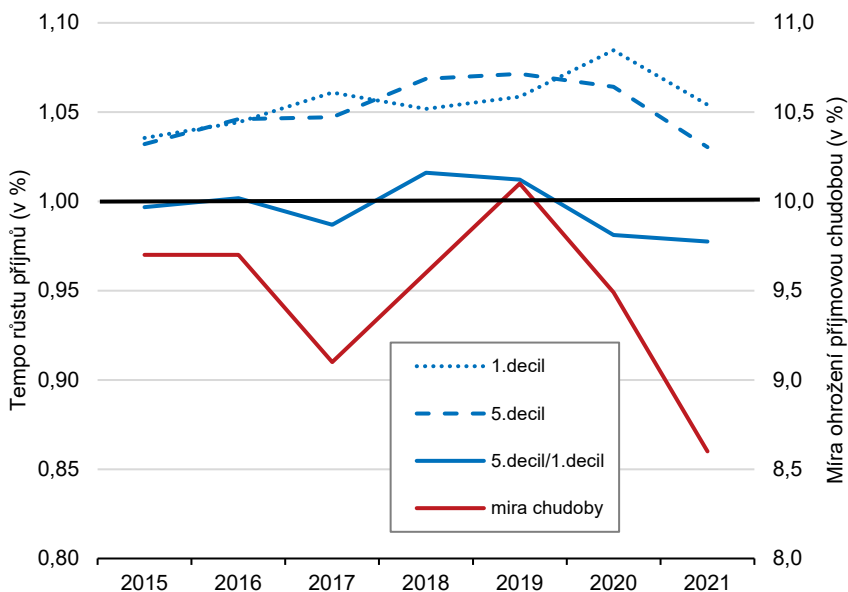
V roce 2021 dosáhla míra ohrožení příjmovou chudobou hodnoty 8,6 % a týkala se asi 900 tisíc obyvatel České republiky.

Graf 7: Vývoj hranice příjmové chudoby a míry ohrožení příjmovou chudobou v letech 2012–2021

Hranice ohrožení příjmovou chudobou každým rokem stoupá, ovšem míra ohrožení příjmovou chudobou za rok 2021 opět poklesla. Je to dáno nerovnoměrným rozdělením tempa růstu příjmů v různých příjmových decilech. Zejména sociální transfery pomohly nízkopříjmovým skupinám v posunu do vyšších příjmových pásem. Jejich příjmy rostly v roce 2020 rychleji než u středně příjmových kategorií obyvatel. Proto se ze skupiny 10 % domácností s nejnižšími příjmy dostal nad stanovenou hranici příjmové chudoby vyšší počet domácností.

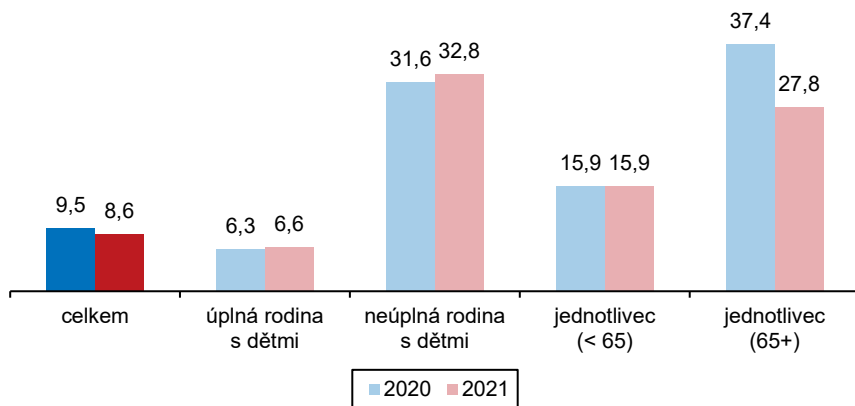
Graf 8: Tempo růstu příjmů domácností a míra ohrožení příjmovou chudobou v letech 2015–2021

Přírůstky ohrožených příjmovou chudobou v předchozích letech tvořily téměř výhradně jednotlivci starší 65 let, jinými slovy domácnosti, kde žije sám nepracující důchodce. V roce 2020, po pěti letech zaznamenala i tato skupina pokles počtu ohrožených. V loňském roce dále pokračoval pokles u této skupiny domácností a to o téměř 10 procentních bodů, až na necelých 28 %. Nejohroženější skupinou se tak stala neúplná rodina s dětmi, kde podíl ohrožených příjmovou chudobou dosáhl téměř 33 %.

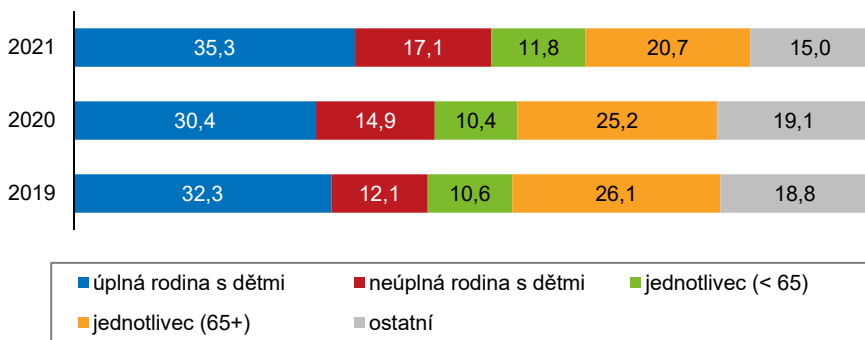

Graf 9: Podíl osob ohrožených příjmovou chudobou podle typu domácnosti v letech 2020 a 2021 (v %)

V roce 2021 se výrazně změnila i struktura domácností, v nichž žijí osoby ohrožené příjmovou chudobou. Již více než polovina osob ohrožených příjmovou chudobou žila v rodinách s dětmi. Neznamená to však, že by stoupala míra ohrožení příjmovou chudobou u dětí. Ta se již několik let stabilně drží lehce nad úrovní 11 %.

Graf 10: Struktura osob ohrožených příjmovou chudobou podle typu domácnosti v letech 2019–2021 (v %)

Materiální deprivace

Míra materiální deprivace odráží materiální podmínky i vybavenost domácnosti, což je další důležitý prvek při posuzování celkové životní úrovně domácnosti. Indikátor míry materiální a sociální deprivace udává podíl osob, jejichž domácnosti si nemohou z finančních důvodů dovolit pět a více ze třinácti položek. V roce 2021 dosáhla míra materiální a sociální deprivace hodnoty 4,8 %. Jedná se o měření podle metodiky, která rozšiřuje okruh sledovaných oblastí o další materiální položky a sociální prvky života (volnočasová aktivita, kontakt s přáteli, útrata pro sebe). Dvě třetiny respondentů nebyly deprivovány ani jednou položkou.

Tabulka 3: Podíl osob v domácnostech, které si v roce 2021 nemohly dovolit z finančních důvodů danou položku (v %)

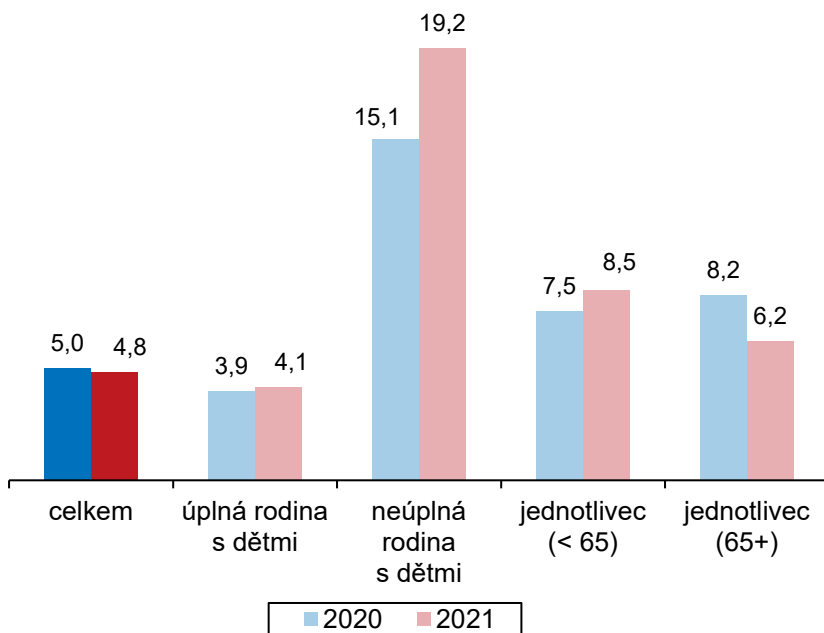
Specifická položka	Podíl osob v domácnostech (v %)
Pořízovat nový nábytek za opotřebovaný	25,6
Týdenní dovolená	18,3
Neočekávaný výdaj ve výši 12 800 Kč	18,1
Automobil	4,6
Útrata pro sebe každý týden	4,1
Pravidelná volnočasová aktivita	4,1
Jíst maso, ryby, drůbež obden	3,9
Schopnost uhradit náklady na bydlení	2,4
Vytápěný byt	2,2
Nové oblečení za obnošené	2,2
Připojení k internetu	1,6
Scházení s přáteli, příbuznými 1x měsíčně	1,6
Dva páry bot	0,6

Nejčastěji si domácnosti nemohly dovolit pořídit nový nábytek za opotřebovaný, zaplatit neočekávaný výdaj ve výši 12 800 Kč nebo týdenní dovolenou pro všechny členy domácnosti.

Míra materiální a sociální deprivace se liší podle složení domácnosti. Nejvíce ohrožené materiální a sociální deprivací jsou neúplné rodiny s dětmi, kde míra ohrožení vzrostla v roce 2021 skoro až k 20 %. Naopak jednoznačně nejmenší materiální nedostatek ze sledovaných typů domácností uváděly úplné rodiny s dětmi.

Graf 11: Míra materiální a sociální deprivace v letech 2020 a 2021 podle typu domácnosti (v %)

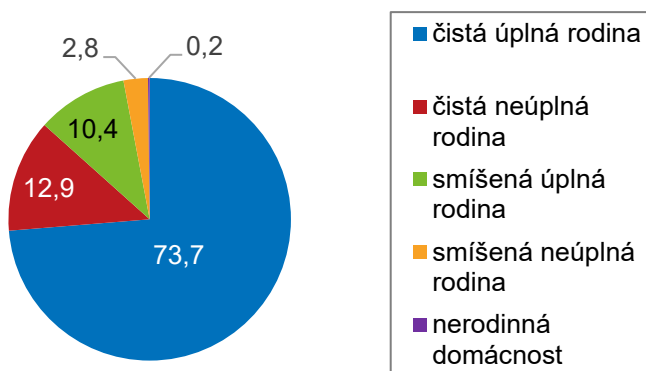
Životní podmínky dětí v České republice

Šetření Životní podmínky zahrnuje každoročně speciální okruh otázek zvaný modul, který byl v loňském roce věnován dětem. Otázky zahrnovaly tři samostatná témata. Prvním bylo zdraví dětí do 16 let, dalším byly materiální a sociální podmínky dětí žijících ve vybrané domácnosti, a posledním péče o děti mladší 18 let.

Skladba domácností s dětmi

V České republice žilo v loňském roce téměř 4,5 mil. domácností, z toho v 1,5 mil. žilo alespoň jedno vyživované dítě. Bereme-li pouze domácnosti s dětmi, největší podíl, a to 73,7 % tvoří čisté úplné rodiny. Čisté neúplné rodiny, což jsou domácnosti, v nichž schází jeden z rodičů, představují 12,9 %. Smíšené úplné rodiny tvoří 10,4 %. Jedná se o domácnosti, kde se nachází ještě nějaká další osoba (např. babička dítěte, starší sourozenec již ekonomicky aktivní). Smíšených neúplných rodin, kde je kromě jednoho rodiče s dítětem ještě další člen domácnosti (zpravidla příbuzný), je 2,8 %. Nejmenší skupinu s dětmi tvoří tzv. nerodinné domácnosti, kde se většinou jedná o soužití prarodiče s vnoučetem. Tato skupina představuje 0,2 % z celkového počtu domácností s dětmi.

Graf 12: Skladba domácností s dětmi v roce 2021 (v %)

Příjmové rozdělení domácností s dětmi

Příjmovou situaci domácností charakterizuje hlavní ukazatel ze šetření Životní podmínky, kterým je čistý peněžní příjem domácnosti na osobu. Zohledňuje se počet osob v domácnosti a tímto počtem je příjem domácností podělen.

Výsledky šetření z roku 2021 zachycují příjmy domácností za předchozí kalendářní rok, tj. za rok 2020. V roce 2020 byl průměrný roční čistý příjem domácností s dětmi 180,0 tis. Kč na osobu a medián 165,6 tis. Kč na osobu.

Podle výše příjmu na osobu lze všechny domácnosti s dětmi rozdělit do deseti stejně velkých skupin (tzv. decilů). Výsledky ukazují, že nejlépe jsou na tom úplné rodiny s jedním dítětem, které jsou jako jediné víceméně rovnoměrně zastoupeny ve všech příjmových decilech, přičemž 6,2 % z nich se nachází v nejvyšším decilu. Úplné rodiny s jedním dítětem tak patří mezi domácnosti s nejvyššími příjmy, které mají měsíčně k dispozici více než 31 650 Kč na osobu. Všechny ostatní uvedené typy rodin jsou zastoupeny v nižších příjmových decilech.

Tabulka 4: Příjmové rozdělení domácností s dětmi v roce 2021

Typ rodiny	1. decil	2. decil	3. decil	4. decil	5. decil	6. decil	7. decil	8. decil	9. decil	10. decil
úplná rodina s 1 dítětem	7,3	15,8	11,4	10,0	9,9	10,8	10,0	10,4	8,2	6,2
úplná rodina se 2 dětmi	26,0	21,2	14,1	7,5	6,8	6,9	6,1	4,4	4,9	2,2
úplná rodina se 3 a více dětmi	51,3	18,1	6,7	4,5	5,5	3,3	4,0	2,2	2,2	2,3
neúplná rodina s 1 dítětem	31,4	19,6	12,2	9,0	9,0	5,2	4,7	4,6	2,3	2,0
neúplná rodina se 2 dětmi	46,1	22,4	10,8	5,9	3,4	2,7	2,6	3,3	0,9	2,0
neúplná rodina se 3 a více dětmi	84,0	12,2	3,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Více než polovina všech úplných rodin se třemi a více dětmi se nachází v 1. decilu příjmového spektra, tj. patří mezi 10 % domácností s nejnižšími příjmy. Vzhledem k průměrné velikosti této domácnosti se celkový příjem rozpočítává mezi 5 a více osob. Konkrétně to znamená, že mají méně než 10 500 Kč/os. na měsíc.

V případě neúplných rodin, kde schází jeden z rodičů, je situace výrazně horší. Každý třetí samoživitel či samoživitelka s jedním dítětem patří do skupiny příjmově nejnižších deseti procent, se dvěma dětmi už je jich skoro polovina a samotný rodič se třemi dětmi se téměř vždy nachází v prvním či druhém decilu příjmového spektra. Ti mají měsíčně k dispozici maximálně necelých 13 tis. korun na osobu.

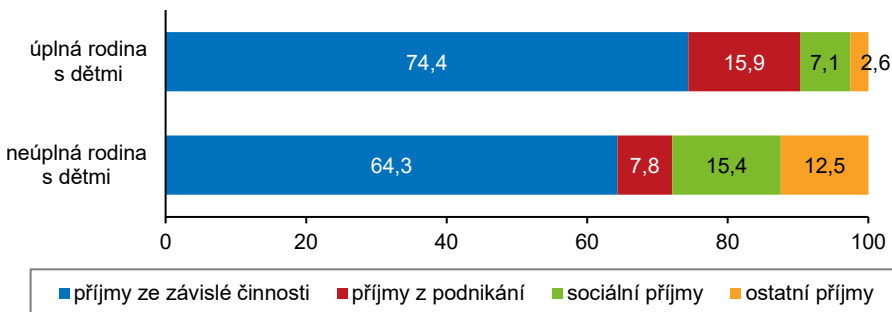
Struktura hrubých peněžních příjmů

Pro bližší prozkoumání z jakých zdrojů plynou příjmy do domácnosti s dětmi byly příjmy rozděleny do čtyř skupin: příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání, příjmy získané od státu v podobě sociálních dávek a ostatní příjmy. Ostatní příjmy u domácností s dětmi tvoří zejména výživné (tzv. alimenty) a finanční podpora od jiných domácností. V domácnostech s dětmi, kde žijí většinou osoby v produktivním věku, je největší část příjmů tvořena příjmy ze závislé činnosti. Nicméně jejich podíl se významně liší podle typu domácnosti. V úplných rodinách s dětmi bez ohledu na počet dětí činí průměrné hrubé příjmy ze závislé činnosti 74,4 %, konkrétně 167,9 tis. Kč ročně. Podíl příjmů z podnikání, který tvoří u tohoto typu rodin 15,9 %, naznačuje, že jsou v úplných rodinách významněji zastoupeny domácnosti, kde některá osoba podniká.

V neúplných rodinách s dětmi činí příjmy ze závislé činnosti 64,3 % (tj. 109,1 tis. Kč). Druhým největším zdrojem, a to 15,4 %, jsou sociální příjmy a dávky státní sociální podpory (jako např. rodičovský příspěvek, přídavky na děti, ošetřovné). Přesně osminu všech příjmů (12,5 %) u nich tvoří ostatní příjmy, což jsou zejména přijaté alimenty a peněžní či naturální transfery od jiných domácností.

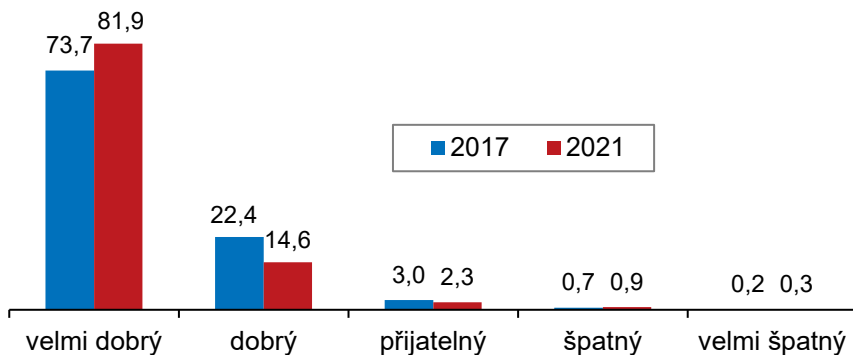
Graf 13: Struktura hrubých peněžních příjmů v roce 2021 (v %)

Zdravotní stav

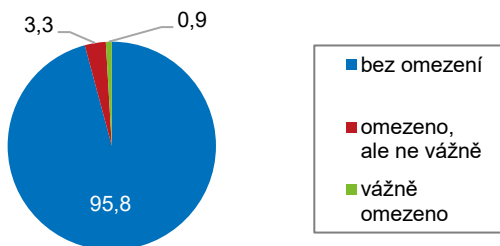
Z výsledků vyplývá, že zdravotní stav dětí na základě subjektivního hodnocení dospělého člena domácnosti je velmi dobrý a v čase se příliš neměnil. Ani loňský „covidový“ rok neměl na tento ukazatel výrazný vliv, naopak se odpovědi dotazovaných jeví ještě příznivější. Přes 80 % českých dětí má podle vyjádření dospělého člena domácnosti velmi dobrý zdravotní stav, každé sedmé dítě mělo stav dobrý a u pouhých 2,3 % dětí byl uveden zdravotní stav přijatelný, tedy ani dobrý ani špatný.

Graf 14: Zdravotní stav dětí do 16 let v letech 2017 a 2021 (v %)

Drtivá většina dětí mladších 16 let nemá žádné dlouhodobé omezení v běžných aktivitách ze zdravotních důvodů, a to v 95,8 %. Naproti tomu necelé 1 % dětí v České republice je omezeno vážně. Omezeno, ale ne vážně je 3,3 % dětí. Mezi běžné činnosti se počítají školní povinnosti, sebeobsluha, volnočasové aktivity a zájmy nebo aktivity v domácnosti (odpovídající věku dítěte), přičemž se berou v úvahu všechny dlouhodobé zdravotní problémy, např. vrozené vady, zdravotní postižení, následky úrazů i chronické nemoci.

Graf 15: Omezení dětí v běžných činnostech kvůli zdravotním problémům, v roce 2021 (v %)

Materiální podmínky dětí

Materiální podmínky domácností jsou dalším ukazatelem celkové životní úrovně domácností. K jejich hodnocení se nejvíce používají položky indikátoru materiální a sociální deprivace, kde se zjišťuje, zda si může domácnost dovolit zabezpečit všem dětem mladším 16 let vybrané předměty a aktivity.

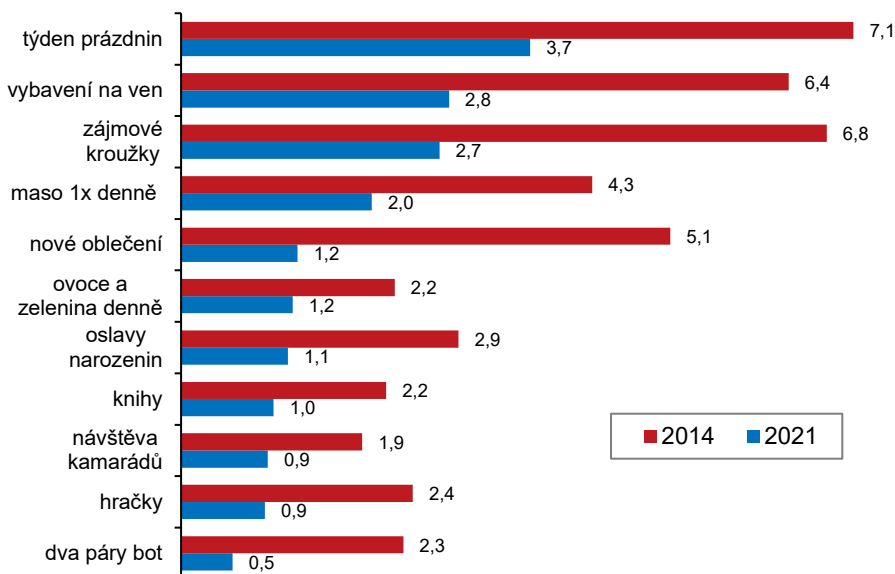
Největší podíl rodin si ze sledovaných položek nemůže dovolit zaplatit svým dětem týdenní prázdniny mimo domov. Necelá 3 % domácností si nemohou dovolit pořídit dětem sportovní vybavení pro venkovní aktivity jako je kolo, kolečkové brusle, koloběžka apod. O něco méně problematické je předplatit dětem pravidelné volnočasové aktivity v podobě zájmových kroužků, sportu, hry na hudební nástroj apod. Pouze dvě rodiny ze sta nemají finanční možnosti na to, aby zařadily maso, drůbež nebo ryby (či jeho vegetariánskou náhražku) dětem do každodenního jídelníčku. Nízký je také podíl domácností (1,2 %), které nemohou dopřát dětem ovoce či zeleninu každý den.

Ve srovnání s rokem 2014, kdy proběhlo zjišťování stejných položek, se situace poněkud změnila. Pro domácnosti byl i tehdy největší problém zaplatit dětem týdenní prázdniny, dovolenou či tábor, ale jejich podíl v populaci byl oproti loňsku téměř dvojnásobný, a to 7,1 %. Podobně velký problém (6,8 %) měly tehdy domácnosti se zaplacením zájmových kroužků dětem a s pořízením sportovního vybavení. Každá 16. domácnost tak nemohla obstarat svým dětem potřebné vybavení na venkovní aktivity.

Je vidět výrazné zlepšení materiálních podmínek dětí v roce 2021 oproti roku 2014. Největší změna nastala u položky „nové oblečení“, kde se podíl domácností po 7 letech snížil z 5,1 % na 1,2 %, což značí, že v loňském roce nepředstavoval pro rodiny s dětmi nákup nového oblečení pro děti (nikoliv ze second-handu) takový finanční problém.

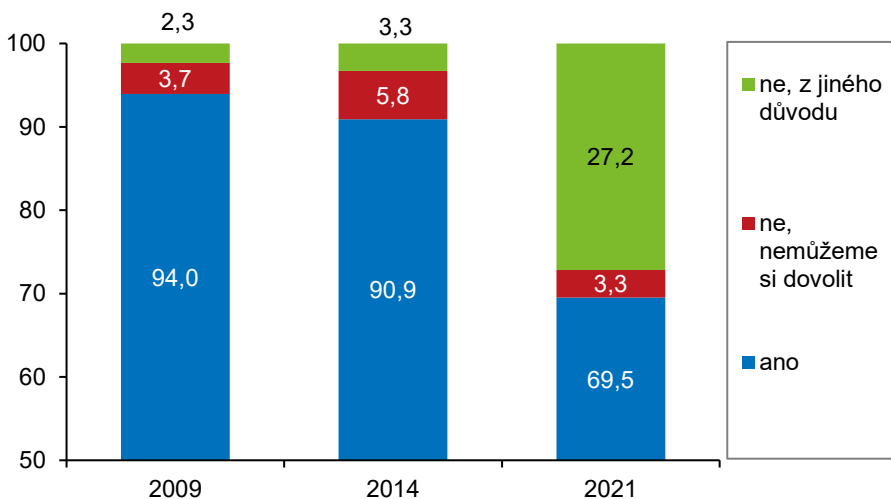
Graf 16: Podíly domácností, které si nemohly dovolit zaplatit dětem do 16 let vybrané položky, v letech 2014 a 2021 (v %)

Další oblast zjišťování se týkala školních akcí a podmínek k učení a studiu u dětí, které navštěvují školu. Účast dětí do 16 let na školních výletech, školách v přírodě, lyžařském výcviku, adaptačním pobytu nebo jiných placených akcích školy byla v loňském roce 2021 významně ovlivněna rušením školních akcí nebo obavou z nákazy koronavirem. Třetina dotázaných odpověděla, že se jejich děti neúčastnily školních akcí „z jiného důvodu“. Přitom v předchozích sledovaných letech to byla jen velmi okrajová odpověď (např. z důvodu nezájmu nebo kvůli nemoci/zranění).

Finanční důvody, kvůli kterým nemohla domácnost zaplatit dětem účast na školních výletech, uvedlo loni jen 3,3 % respondentů, zatímco v roce 2014 nemělo finance k zaplacení školních akcí až 5,8 % oslovených domácností. Ještě o 5 let dříve v roce 2009 to bylo 3,7 % domácností v České republice s dětmi.

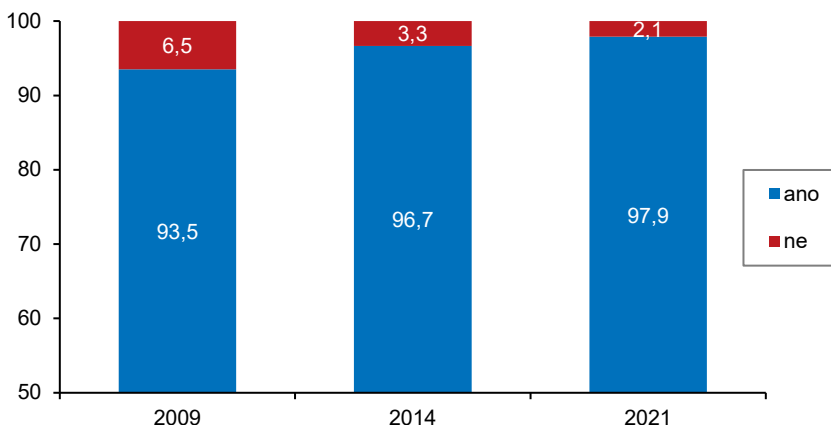
Graf 17: Účast dětí na školních výletech a jiných placených akcích školy v letech, 2009, 2014 a 2021 (v %)

Místo k učení

Rovněž se zjišťovalo, zda mají všechny školou povinné děti doma vhodné místo pro vypracovávání domácích úkolů, psaní, čtení a učení a podmínky ke studiu. Srovnání mezi lety 2009, 2014 a 2021 ukazuje, že se situace v českých domácnostech postupně vylepšovala. Zatímco v roce 2009 nebylo schopno zajistit dětem doma vhodný prostor ke studiu 6,5 % domácností, o 5 let později už jich byla jen polovina, a to 3,3 %, a loni pouhé dvě domácnosti ze sta přiznaly, že nemohou zabezpečit dětem vhodné podmínky k učení.

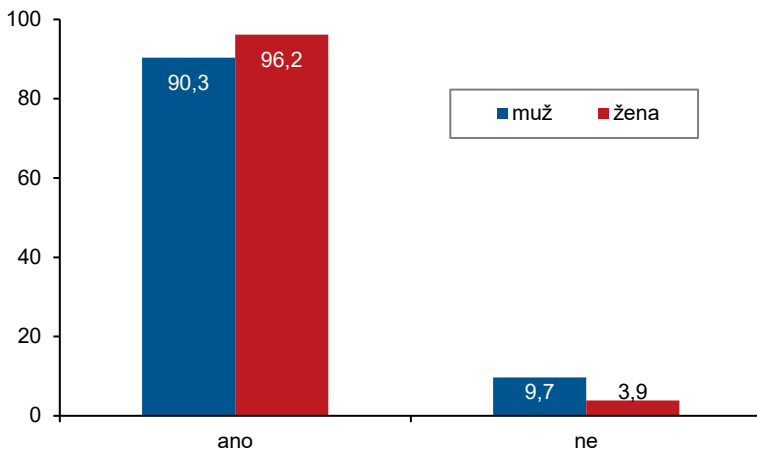
Graf 18: Doma vhodné místo na učení a studium v letech 2009, 2014 a 2021 (v %)

Čas strávený s dětmi

V rámci modulových otázek byli rodiče dotazováni na čas společně strávený s dětmi (mladšími 18 let) při jídle, hraní, pomáhání s domácími úkoly, při cestě do školy či ze školy, při procházkách, sportování, při společné zábavě, na výletech apod. Při porovnání dotazovaných osob se ukázalo, že 9 z 10 mužů se domnívá, že se svými dětmi tráví dostatek času. U žen to bylo ještě o téměř šest desetin p. b. více.

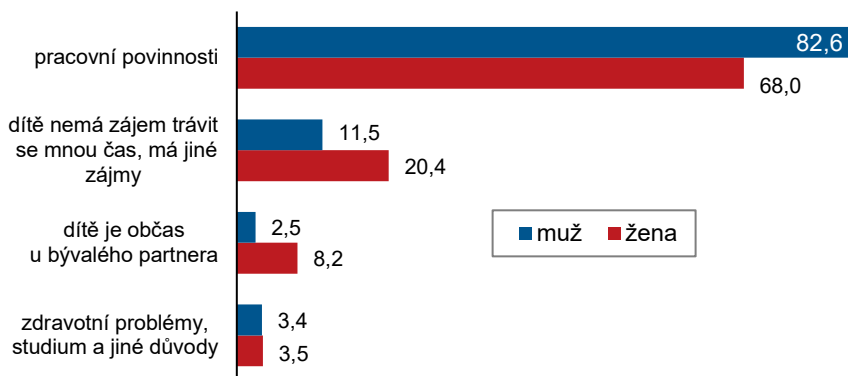
Graf 19: Podíl odpovědí mužů a žen, zda tráví se svými dětmi dostatečné množství času v roce 2021 (v %)

U rodičů, kteří připustili, že nevěnují svým dětem dostatečné množství času, se zjišťoval hlavní důvod. Naprostá většina z těch, kteří svým dětem nemohou věnovat více času, uvedla, že je to kvůli jejich pracovnímu vyčerpání a pracovním povinnostem. U mužů to bylo více (82,6 %) než u žen (68 %). Druhým nejčastějším důvodem byl zmiňován nedostatek času na straně dítěte, případně nezáměrem dítěte, které už má jiné zájmy a nechce trávit s rodičem více času. Tento důvod vnímaly v mnohem větší míře ženy, uvedla ho každá pátá dotázaná. U mužské části populace byl tento důvod méně významný, označil ho každý devátý respondent. Fakt, že dítě tráví čas u bývalého partnera resp. partnerky, zmínilo jako příčinu nedostatku společně stráveného času daleko více žen (8,2 %) než mužů (2,5 %). Další důvody jako jsou zdravotní problémy na straně rodiče či dítěte, vlastní studium nebo jakékoliv jiné důvody, označilo téměř shodně 3,5 % dotázaných mužů i žen.

Graf 20: Důvod, proč netrávíme s dítětem/děťmi více času v roce 2021 (v %)

Součástí šetření byla i podrobnější otázka, jak často tráví dotazovaní osobně a aktivně čas se svými dětmi, např. při jídle, povídání, hraní, učení, při sportu, na cestě do školy, na společných procházkách či výletech. Z dat vyplynulo, že naprostá většina žen (96 %) tráví se svými dětmi aktivně čas každý den. Avšak u mužů tomu tak není, neboť každý desátý muž přiznal, že se svými dětmi tráví aktivně čas zhruba jen jednou týdně.

Závěr

V tomto materiálu jsme Vám představili nejzajímavější závěry z výběrového statistického šetření Životní podmínky 2021. Údaje ze zjišťování tohoto šetření jsou cennou součástí podkladů pro zásadní rozhodnutí v oblasti řízení sociální politiky, nastavení programů začleňování osob ohrožených příjmovou chudobou a sociálním vyloučením a další aktivity především v rámci resortu Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky. Závěry šetření Životní podmínky ukazují, jak se celková sociálně–ekonomická situace země odráží na životě konkrétních typů domácností.

Podrobné zpracování údajů lze nalézt na internetových stránkách ČSÚ. Na adrese: <https://www.czso.cz/csu/czso/prijmy-a-zivotni-podminky-domacnosti-r4hlvpcwox> se nachází souhrnná publikace z tohoto šetření za rok 2021, která byla publikována dne 20. ledna 2022. V archivu jsou umístěny také odkazy na publikace z dřívějších let. Vedle toho ČSÚ zveřejňuje rovněž informace o metodologii a zpracování dat celého šetření *Životní podmínky*.

